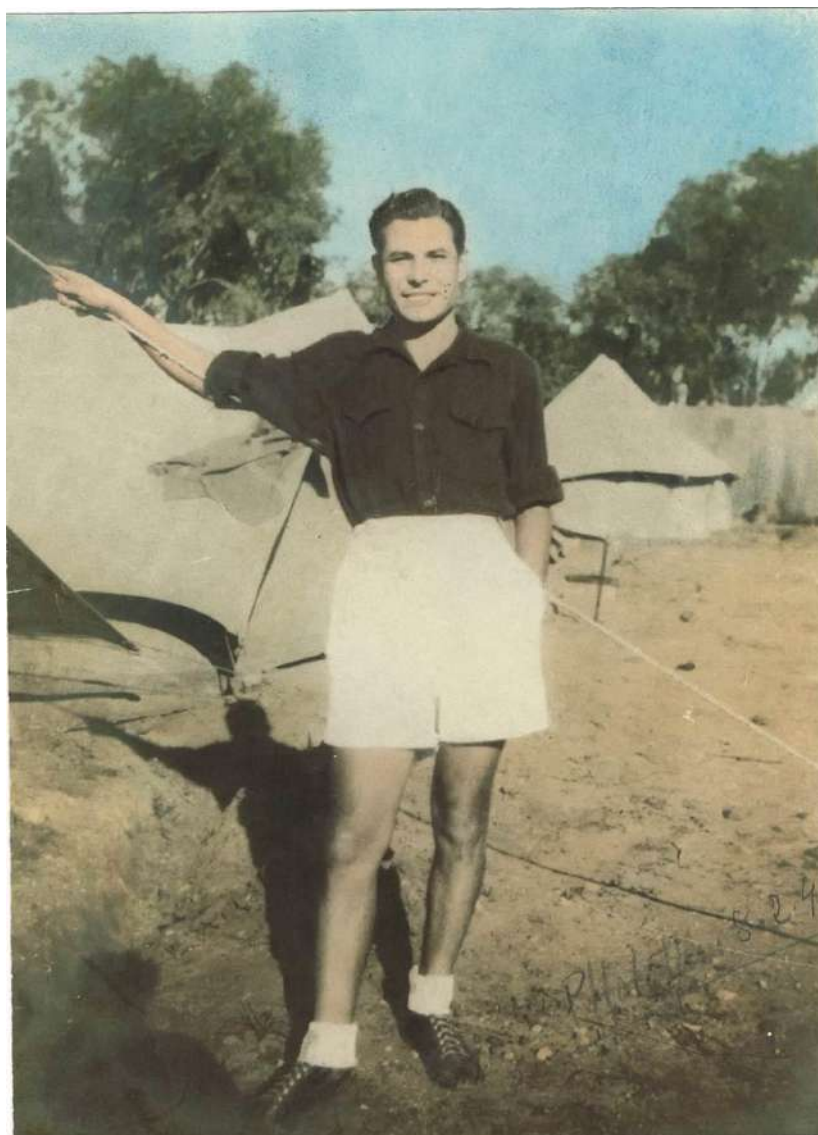

סיפור ההעפלה של אליהו ביטון ורחל ביטון מקזבלנקה

בספינה יהודה הלוי (מאי 1947)

סיפור ההעפלה¹ לא"י- פלשתינה של כ-400 מיהודי מרוקו באוניה "יהודה הלוי"²

המספר: המעפיל אליהו ביטון יליד קזבלנקה (22.3.1922)

שנה: 1983

לדני³ שלום

ובכן ידידי רוצה לדעת איך הגעתי ארצה. אני אנסה לגלגל הפרשה לפניך, אם כי אני לא זוכר בדיוק תאריכים. אבל, אשתדל כמה אפשר לתת לך סקירה מצאתי מהבית (קזבלנקה) עד הגיעי לארצנו הקדושה.⁴

אחרי מלחמת העולם השנייה, ואחרי כל מה שעבר על אחינו במחנות הריכוז באירופה התחילה פעילות בלתי לגלית להסיע ניצולים לארץ על ידי אניות לא כל כך תקינות. בספינות ששופצו הכניסו מדפים מעץ במחסנים של האניות אחד תחת השני כדי להכיל הרבה אנשים. אתה צריך להתכופף כדי להיכנס למקום שלך. כך, בכל אופן היה מסודר אצלנו.⁵

והנה אני מתחיל.

כפי שאמרתי אחרי המלחמה נפתח בקזבלנקה בית ספר לשפה העברית, מגן דוד⁶ ברחוב Rue Comandant Cotenest. מגן דוד הייתה ממוקמת ב-Ecole Normal Hebraique ששימש כמדרשה למורים. המקום נוהל על ידי קבוצת מורים צעירים שהיו רבנים צבאיים בצבא הצרפתי בראשם עמד סרן בשם קפטן רוש.⁷ (הלימודים) היו ביום, ובערב היו שיעורי ערב לעברית. ואז גם אני הייתי הולך.⁸

¹ הסיפור נכתב בירושלים בשנת ינואר 1982 ע"א אליהו ביטון ממעפילי הספינה יהודה הלוי. הוא השלים אותו במרץ 1983

² הספינה יהודה הלוי, ששמה המקורי היה אנאל, נבנתה בשנת 1886. זו הייתה הראשונה שיצאה מצפון אפריקה, מטנס אלג'יר (31.5.1947- 10.5.1947). הספינה הגיעה לחיפה. המעפילה גורשו לקפריסין (1.6.1947). היו ספינות מעפילים נוספות שיצאו מחופי צפון אפריקה "שיבת ציון" (9.1947), הפורצים (12.1947). היו גם מעפילים מצפון אפריקה שהעפילו מאירופה גם בספינות אחרות: כ"ט בנובמבר (12.1947) לנגב (2.1947), משמר העמק (4.1948), המעפיל האלמוני (3.1947) (בן הכט (3.1947), יחיעם (3.1947), לקוממיות (2.1948)

³ דני, בנו של אליהו ביטון ערך והדיר את הסיפור והשלים פרטים לאחר ראיון עם המספר

⁴ המספר יצא מקזבלנקה ב-2.5.1947 והגיע לאלג'יר. הפליג בספינה ב-10.5.1947. ב-31.5.1947 נעצרה הספינה ע"י הבריטים, ומעפיליה גורשו ב-1.6.1947 לקפריסין. הוא שוחרר ב-2.1949 לאחר "שישב" 21 חודש במחנה קיץ 55 קראולוס קרוב לפמגוסטה, קפריסין

⁵ המספר מתאר את תנאי המגורים בספינה שהיו אופייניות לספינות ההעפלה

⁶ מגן דוד - בי"ס ללימודי השפה העברית ראו ש. זאבאלי, חג החנוכה במגן דוד, וגד כהן, חוג בן-יהודה, עם וספר, ברית עברית עולמית תש"ד 8, 1944 עמ' 15. המספר הגיע לקבוצה דרך חבר (בטיטו) לעבודה בבית הדפוס la Seumeuse בקזבלנקה

⁷ קפטן רוש - הוא הרב יצחק רוש, רב צבאי בצבא הצרפתי. (שרביט יוסף, הנוער בעלייה ההוצאה לאור, תל-אביב, 2004 עמ' 60-61)

⁸ המספר עבד בשעות היום ולכן השתתף בשיעורי הערב.

חוץ מזה, אני בבית ספר היסודי, אם הבנים (ראו מפה מצורפת) למדתי עברית. הייתה לנו שעת עברית ביום. זה היה חובה. ואז בערב הייתה במועדון פעילות. כל מי שידע משהו ללמד לימד.⁹ הכל היה בהתנדבות. בין המורים היו הרב אברהם חזן לימים רב ראשי של שירות בתי הסוהר, שלמה דדון (שגר בסטנטון חיפה) ושלמה ביטון (קיבוץ צאלים).¹⁰

במסגרת מגן דוד היינו שייכים לק.ב.י - קבוצת בן יהודה.¹¹ היו פעילויות במועדון על שם שרל נטר.¹² היה מגרש כדורסל, והקמנו קבוצת כדור סל ששיחקה בליגת הפועלים המקומית.¹³ גם אני הייתי משחק בקבוצה. היו אספות במועדון ודברו על ארץ ישראל. החדירו את התודעה בלבנו שצריכים לעלות. הייתה התלהבות.

אני זוכר שפעם בא אלינו אחד בשם אליהו (בן) לולו.¹⁴ הוא ראה את הנוער¹⁵ שבא לשמוע את הרצאתו בשרל נטר, בשכונת מעריף, הוא דיבר צרפתית, ואמר שהוא רואה פה דור של "חיילים חיילים". צבא גדול לארץ ישראל. זו הייתה תקופת העלייה הבלתי-ליגאלית.

⁹ ע. סלוק, קורות ההעפלה מצפון אפריקה, במערכה, גיליון 45. אדר א', שנה ד', תש"ה

¹⁰ שלמה דדון ושלמה ביטון מורים לעברית בק.ב.י. אף הם ממעפילי יהודה הלוי

¹¹ קבוצת בן יהודה הייתה הקבוצה ללימוד עברית ע"ש אליעזר בן יהודה מחייה השפה העברית. בין פעיליה היה אשריאל בוזגלו. זו הייתה למעשה ההסוואה לפעילות אנשי ההגנה כמו סם אביטל ואלי מויאל שארגנו אותה לצורך העפלה לארץ. בין חבריה משה אזולאי (בית שמש) ושלוש ועקנין, פנינה בוזגלו (אחותו של אשריאל), מזל ביטון-נחמיאס (אחותו של שלמה ביטון) ושלמה פריץ (ד"ר שווריץ) המצחיקן של החברה. ראו ראיונות עם חלק מהנוכחים כאן בנספחים

¹² שרל נטר היה מיסד תנועת הנוער במרוקו. ראו ספרו של יוסף שרביט, הנוער בעליה, תנועת שרל נטר במרוקו. ההוצאה לאור, תל-אביב, תל-אביב, 2004

¹³ פעילות זו מעידה על קשרים בין יהודים למקומיים. בליגה זו שיחקו, לדברי המספר, רק עם נוצרים

¹⁴ אליהו(הכרמלי) בן לולו פעיל בהסתדרות הפועלים וח"כ ביקר בצפון אפריקה באביב 1947

היה ידוע לנו שהאנגלים סגרו את השערים של ארץ ישראל, תפסו אוניות והעבירו את המעפילים לקפריסין. הוא (בן לולו) הבטיח לנו שבמקרה ויתפסו אותנו נשב 3 חודשים, מקסימום, בקפריסין. ואחר כך נקבל אישור כניסה לארץ, קראו לזה סרטפיקט. הוא הלהיב את הרוחות וכל אחד רצה בכל מחיר לעלות לארץ. קפריסין או לא קפריסין, שיהיה מה שיהיה. העיקר לעלות בכל מחיר. ואז התנועה התחילה לפעול וכולם מדברים רק על ארץ ישראל. קראנו בעיתונים כמו (Le petite Marocean) ידיעות על בגין שהתחפש לכומר כדי להתחמק מהבריטים ועל פעילות האצ"ל. הרצאות התקיימו בצהרי יום שבת ובימי ראשון. יום בהיר אחד ביקרה אצלנו בכיתה בחורה בשם נדיה כהן¹⁶, היא דיברה עברית רהוטה. המורה, אני זוכר, התלהב ממנה ומהעברית שלה..

כרגע תשמע איך אני יצאתי.¹⁷ בא אלינו, זאת אומרת, לתנועה, אחד בשם שלמה ברדה¹⁸ מטוניס. הוא נשלח כשליח וריכז פיקניקים ופעולות של יציאות כצופים מחוץ לעיר. והחדיר בנו ציונות.¹⁹

(ברדה) לא רצה לקבל זוגות רק רווקים. לי ולאמא היו לנו דרכונים.²⁰ אני כבר הייתי נשוי 8 חודשים והעלמתי זאת מהמארגנים. כולם, הן במגן דוד והן בק.ב.י חשבו שאני רווק. הקבוצה עברה הכשרה למדנו את עבודת האדמה ושירי ארץ ישראל כמו "ארצה עלינו". בין החברים בהכשרה היו שלמה אלקבץ וגוי' עמר הממושקף. רחל אשתו לא (הייתה) בסוד העניינים.

¹⁵ המספר בן 23 ונשוי לרחל אלגרבל, קורא למשתתפים "נוער" כי ביניהם היו צעירים בני 17-18: יעקב וענונו (יפו), פרוספר אוחנה (רמת-גן), ז'אק פריץ (רינתיה), חנניה לוי (רמלה), ראובן פריץ (דימונה), אליהו סויסה (חיפה/ק.שמונה) משה אזולאי (בית-שמש)

¹⁶ נדיה כהן (פרנקו) פעילת הגנה מטוניס (קיבוץ רגבים)

¹⁷ המספר מספר בלשון יחיד אבל כוונתו תתבהר בהמשך הוא מתייחס גם לאשתו רחל.

¹⁸ שלמה ברדה שליח מטוניס שבא לסייע בארגון ההעפלה מקזבלנקה

¹⁹ כל שליח כונה על ידי חברי ק.ב.י. "ציוניסט"

²⁰ המטרה הייתה להעלות צעירים וצעירות, רווקים ורווקות בלבד כדי לא להכביד על הישוב בארץ זוגות נשואים. צריך לבדוק מה הייתה המדיניות של עליה ב' ביחס ליהדות הפליטה.

שבוע לפני פסח תש"ז אני מקבל את האות האדום (הירוק) להתכונן ליציאה. הודעתי בבית שאני צריך ללכת ולקבל תדריך בהכשרה באלג'יר. זה היה בחול המועד של פסח. אל תשאל מה היה בבית. אמא של יעקב וענונו²¹, אחותה של אמי שרה, באה וכולם בכו.

יצאתי לדרך במסווה של סטודנט שצריך ללמוד באלג'יר. הגעתי לתחנת הרכבת באוג'דה והצגתי את הדרכון ולמזלי לא היו קשיים בקבלת הויזה לאלג'יר. משם נסעתי כל הלילה ברכבת לעיר אלג'יר. פתאום, אני רואה בקרון עוד כמה חבר'ה. אז ידעתי שמתחיל משהוא.

נאמר לנו, ע"י שלמה ברדה שתדרך אותנו לקראת המסע, כי כשנגיע לתחנת הרכבת באלג'יר להמתין עד שנשמע שמישהו שורק התקווה ואנו נענה לו בשריקה חוזרת. הוא יאסוף אותנו כך היה מסודר. בקיצור, נפגשנו עם בחור צעיר בשם רוגמוג²² שהעביר אותנו ב-tramway, זו רכבת שפועלת בגלוי בתוך העיר על פסים, אבל לא מתחת האדמה, כמין אוטובוס אבל חשמלי.

הקבוצה הובאה למטבח של הקהילה היהודית באלג'יר. שם היו להם חדרים. לא צריך לספר לך שהיה עמוס אפילו במדרגות אנשים ישבו. נדמה שישבתי יום או יומיים והנה מגיע שביעי של פסח. נכנסתי להתפלל בבית הכנסת שהיה מתחת המטבח. לראשונה אני רואה שמש²³ (בביהכ"ס) לבוש כמו "נפוליאון" מסתובב עם גלימה כמו חזן. האמת שחשבתי שהוא חזן. אחר כך, אני רואה את החזן שעלה להתפלל. הוא, השמש, החזיק בידו כמין ספר. אבל, זאת הייתה קופסא מעץ מקושטת יפה שהיה פותח וסוגר (טורק) אותה וזה היה סימן לקהל לשתוק ושיש רעש בבית הכנסת ואז הייתה משתררת דומיה.

והנה תוך כדי התפילה²⁴ אני מרגיש מישהו דופק על הכתף ועושה לי סימן לצאת. יצאתי אתו נכנסנו למטבח וקיבלתי מצה עם סרדינים. זלגו לי דמעות. בערב חג לאכול ארוחה כזאת! זה לא היה כל כך נעים. נזכרתי בבית הורי, בשולחן הערוך ובכל המשפחה. בקיצור גמור, אני לא זוכר אם אכלתי או לא, כי זה לא מצא חן בעיני.

שוב אני מקבל סימן לבוא אחרי איש שמביא אותי עד סוף הרחוב ומעלה אותי על איזה אוטו משא. אני לא זוכר בדיוק לאן העביר אותי. העיקר נתן כסף ואמר לי לקנות כרטיס לאוטובוס לטנס.²⁵ (ראו מפה מצורפת).

²¹ סעדה וענונו דודתו של המספר אמא של יעקב וענונו שאף הוא היה בין מעפילי יהודה הלוי. הקטע מעיד על כך שהצעירים שמרו על פעילותם באופן דיסקרטי ולא שיתפו את בני משפחותיהם בתהליך ההעפלה לארץ.

²² המספר כתב את שמו בצרפתית Yroumwag

²³ שמש בבית הכנסת לבוש בגלימה לא היה מראה מקובל בבתי כנסת בקזבלנקה. צריך לזכור שאלג'יר היא תחת השפעה ושליטה תרבותית צרפתית מזה עשרות שנים

²⁴ המספר היה בעל קול נעים. כבר מצעירותו היה קורא בתורה בבית הכנסת סלת חצות בקזבלנקה. מכאן התייחסותו לתפילה בביהכ"ס באלג'יר.

²⁵ טנס כפר קטן כ-170 ק"מ מערבית לאלג'יר קרוב לחוף הים

טנס היה בעצם מחנה במרחק של כ- 200 ק"מ או יותר מערבית לאלג'יר. כפר נידח. את הכפר לא ראיתי. העמידו מחנה בהרים מול שפת הים. התחנה האחרונה שלנו. לפני הנסיעה לארץ ישראל. אנו צריכים לחכות לאוניה. אני לא צריך להסביר על התנאים שהיו מתחת לכל ביקורת. הגיעו מי שתיה בחביות של בנזין. על ארוחות אין מה לדבר, בקיצור "צרה צרורה".

בינתיים, אמא²⁶ פנתה לשלמה ברדה ואמרה לו שהיא נשואה לי ושהיא חייב לצרף אותה למחנה. מתברר כשהיא הגיעה לאוג'דה, ואמרה שהיא מעוניינת לעבור לטלמסין, השלטונות לא אישרו לה להיכנס לאלג'יר. במקרה, פגשה שני אנשים, דוד בן-הרוש (מנהיג מרד ואדי-סאליב בחיפה) וקדוש מאיר²⁷, נסו לעזור לה אחרי שאמרה להם שהיא נוסעת לפלסטינה. היא נלקחה לדירה ברחוב Rue de Mullen ושם נפגשה עם בת דודתה אסתר תורג'מן אשתו של יצחק תורג'מן (אשדוד)²⁸. היא מסרה את הדרכון שלה והם הבטיחו לה שלמחרת תעבור לאלג'יר כערביה ברכבת. הם נסעו איתה וירדו בתחנת הרכבת בעיר אלג'יר. הם נלקחו לביכניס ב- Ru de Flour . יום אחד, במחנה, אני שומע שמישהו קורא בשמי אלי. אמא הגיעה והביאה מזוודות עם כל הנדוניה שלה²⁹. שלא נהנתה ממנה. תיכף אני אסביר לך מדוע.

²⁶ רחל ביטון נשאה לאליהו ביטון ד' תמוז תש"ו בקזבלנקה

²⁷ שניהם היו ממעפילי יהודה הלוי

²⁸ אף הם ממעפילי יהודה הלוי

²⁹ קטע זה הושלם ע"י רחל ביטון אשתו של המספר

המחנה היה מנוהל על ידי כמה חבריה צעירים שהיו מקומיים מאלג'יר או שהיו ותיקים שהגיעו למחנה ראשונים. אבל, ידענו שהיה איש אחד בשם דוד (כנראה שם בדוי) שהיה שליח מארץ ישראל. הוא דיבר צרפתית, והיה הקובע במחנה.³⁰

התחילו להדריך אותנו לעשות מסדרים. להוציא אותנו בערב בטור כאילו עושים מסע. אבל המסע הזה היה מכוון לערב היציאה לאוניה, לכשתגיע. היינו עושים המסע, וחוזרים בדרך אחרת כדי לבלבל העוברים והשבים. היה צריך לתת סימן לאוניה כדי שתוכל לזרוק עוגן בקרבת המחנה. כפי שאמרתי המחנה היה קרוב לשפת הים. היו לנו שומרים למעלה בהר שהדליקו אש ומהעשן כדי לסמן לאוניה שתתפוס מחסה.

והנה ביום שבת³¹ התחילה לעבור שמועה; השומרים מדווחים על איזו אוניה שמתקרבת. היה איתנו חבר שלי, שלמד אתי עוד בכתה באם הבנים, בשם סם אביטבול.³² הוא היה אחד הפעילים ששלח קבוצות או יותר נכון העביר קבוצות עד הגבול. בסוף "עלו עליו" מהמטרה ושמענו שהיה מבוקש. הוא קורא לי ואומר תתכונן יש אוניה. בערב ה- 10.5.1947, בסביבות השעה חמש, אנו נקראים למסדר. קוראים שמות ומודיעים לנו שאנחנו נצא כמו שהיינו עושים כל ערב למסע. אבל הפעם ישר לאוניה.

אסרו עלינו לקחת כל מטען. אמרו לנו שכל אחד ילבש מספר בגדים. חזרנו לאוהל לבשתי 2 חולצות, סוודר ושני מכנסיים. אמא לבשה איזה 3 שמלות ויצאנו. אמרו לנו שאין מה לדאוג שיביאו כל המטענים לאוניה.

שוב נקראנו למסדר; העמידו שורות נפרדות של גברים ושל נשים. לא יודע מה הייתה הסיבה. אבל איך שיצאנו למסע משכתי את אמא לשורה שלי והלכנו ביחד. המסע היה קשה מאחר שהיינו "עמוסים" בבגדים שהכבידו על ההליכה. אמא התעייפה, ורצתה להפסיק, כי היא לא התאמנה כמונו. אני סוחר אותה עד שהגענו לשפת הים. מצאנו מישהו עומד על פתח המפרץ עם פנס ומסמן לסירות. האוניה עגנה במרחק מהחוף והיו סירות שהביא אותנו עד האוניה. אני זוכר, הייתה סירה אחת עם משוטים וסירה שניה עם מנוע. היינו צריכים להיכנס לים עד הבריכים.³³ המלחים עזרו לאנשים שפחדו. כשהגענו לאוניה אני נתקל בהתנגדות של אמא שפחדה לעלות מפני שהיה צריך לטפס על סולם מחבלים שהיה תלוי על דופן האוניה. אבל קודם צריך לקפוץ אל המדרגה

³⁰ השליחים היו אפרים פרידמן (בן חיים) – מבית אורן, כלב קסטל בולונוי – מגבעת ברנר, יאני אבידוב – מנהלל.
³¹ רוב המעפילים היו שומרי מסורת אבל לא קנאים דתיים אלא ברוח הסובלנות של יהודי מרוקו. אולי הגעת האוניה בשבת מעידה על תכנון לא מוצלח של המארגנים הארצי-ישראליים ואולי הנסיבות הכתיבו זאת למארגני עליה ב' שבפריז
³² סם אבוטבול (אביטל) מבוגריו הראשונים של קורס בינארצי למפקדי ההגנה בצפון אפריקה רבינו, אלג'יר (17.2.1947-13.3.1947). היה ממארגני ק.ב.י. בקזבלנקה. למד עם המספר בבי"ס א-הבנים. אם כי, לפי ספרה, של בתו, אמירה פרלוב, באים מאהבה, משרד הביטחון, 2006, סם למד בבי"ס יסודי באליאנס. הוא לא מעפיל בספינה יהודה הלוי אלא נשאר במרוקו כדי לארגן את המשך ההעפלה.
³³ המלחים יש להניח כי חלקם היו מהפלי"ם

הראשונה. שכנעתי אותה, והרמתי אותה עד שתפסה במדרגה הראשונה. האוניה התנדנדה וגם הסולם לא היה יציב וזה הבהיל אותה.³⁴ אבל ברוך ה' הצלחנו לעלות. האוניה הייתה קטנה והיה צריך להכניס 600 לתוכה איש.

נפגשתי, על הסיפון, עם איזה מלח, אחד השליחים מארץ ישראל שהיה על האוניה.³⁵ החלפתי איתו שיחה קצרה בעברית הוא נתן לי שקיות הקאה ואמר לי לחלק לאנשים.

בינתיים עד שהסתדרנו באוניה, הגיעה שמועה שהג'נדרמריה הצרפתית "עלתה על הפעולה". אז קבלנו הוראה להפליג עם כל מי שהצליח לעלות על האוניה. היינו כ-400 אנשים על האוניה. שם האוניה הוסב על שם יהודה הלוי.³⁶ ספינת המעפילים הראשונה שיצאה מצפון אפריקה.

הפלגנו והנה בלב-ים תופסת אותנו סערה עד שהאוניה חשבה להישבר, בנס ניצלנו. כפי שאמרתי האוניה הייתה קטנה, אני לא יודע אך היה מתוכנן להעלות עליה 600 איש. אוכל לא היה, המים היו במנות. שירותים סניטרים לא היו, ולא מקלחות, לא חובש ולא רופא. לדוגמא "הדביקון" למישהו תרמיל גב עם כל מיני תרופות ואני לא יודע אם הוא ידע להשתמש בזה.

במסע המטלטל הזה ילדה אחת חלתה ולא ידעו איך לטפל בה. בסופו של דבר מתה. היינו צריכים לקבור אותה בים.³⁷ מפני שבאוניה לא היה פריג'דר לאחסן את הגופה.

תתאר לך, שהמסע ארך 21 יום בים. לפעמים היינו צוחקים מרוב צרות ומתלוצצים ואומרים בואו נרד לדחוף אותה. היא ממש זחלה.

כל זה היה טוב ויפה עד שהתעוררה בעיה. התברר שחסר פחם לאוניה. כי האוניה "הלכה" על פחם. אוניה ישנה. היינו בסביבות איטליה נכנסנו לפלרמו כדי להעמיס פחם. התחילו להעמיס ופתאום באה הוראה להפסיק. נודע לשלטונות שזאת אונית מעפילים. ומאחר והאזור היה בשליטה בריטית אז, עיכבו את האוניה.

קפטן האוניה אמר לשלטונות הנמל שנוסעים לאלכסנדריה. כדי לשחרר את הספינה התערבו הסוכנות היהודית והגוינט ששיחדו בטח את אנשי הנמל. פה ושם עשינו רושם שאנו מורידים קצת פחם, אבל השארנו את הרוב.

קבלנו היתר לצאת את הנמל. עוד לא הספקנו להתרחק והנה מטוסים התחילו לחוג מעל האוניה כדי לדעת מה בדיוק מתרחש באוניה. והעליה על הסיפון הייתה אסורה עלינו. אפילו לנשום קצת אויר גם זה היה אסור. למחרת אנו רואים 3 פריגטות מלחמה אנגליות רודפות אחרינו ואז ידענו

³⁴ המספר היה שחיין מעולה שהתחרה במסגרות עירוניות בקזבלנקה

³⁵ בין השליחים שהוזכרו ע"י המספר שמותיהם של מרדכי ואברהם אולי כינויים של הגדעונים אנשי הקשר שהיו על כל ספינת מעפילים

³⁶ יהודה הלוי המשורר היהודי מתור הזהב בספרד בראשית המאה ה-11. כותב השיר 'ליבי במזרח ואני בסוף מערב'.

³⁷ יש דווח של מפקד האוניה ישראל חורב בארכיון ההגנה. אבל, גבריאל בן שמחון מתאר את המקרה בספרו הדרך לירושלים ומזכיר את אחיו עמוס (עמור) שנקבר בים

שהכל נגמר. כל בוקר היו עוברים על ידינו ואומרים good morning מסתובבים קצת על ידינו ומרחיקים לכת. שאלו אותנו לאן פנינו מועדות, אמרנו להם למצרים. הם רצו לכוון אותנו ואמרו שאנחנו לא נמצאים במסלול הנכון והודיעו לנו "קחו את ההגה מזרחה". האוניה באמת פנתה לדרך ולכוון שמסרו לנו, אחרי זמן קצר, אחרי שנעלמו, שוב חזרנו לכוון שלנו. למחרת שוב באו והודיעו שטעינו בדרך והמשחק הזה נמשך כמה פעמים, יותר נכון כמה ימים.

הייתה בינינו בחורה³⁸ שדברה היטב אנגלית, שדיברה איתם, לפי הוראת השליח שהיה באוניה ושאסור היה לו להראות על הסיפון שמא יכירו אותו האנגלים. לאנשים לא הייתה יותר סבלנות הם נחנקו למטה, והתחילו לעלות על הסיפון. ואז כל העניין נעשה ברור כשמש שזו אונית מעפילים.

אוניות המלחמה, כבר לא זזו מאיתנו, ליוו אותנו כל הזמן. הפריגטות התחילו לעשות כל ההכנות; העמידו רשתות על סיפון האוניות שלהם, הורידו חבלים עם טבעות בדפנות, כמו שהאוניה הולכת לעגון ברציף. אולי כדי לא לקבל מכה ושהאוניה לא תשתפשף ברציף. באותו זמן לא היה מובן בשביל מה הורידו את הטבעות. רק לבסוף כשראינו את הפעולה אז הבנתי. הכוונה שלהם הייתה להתנגש באוניה שלנו וכדי שהאוניה שלהם לא תינזק הורידו את הטבעות האלה. ובאמת כשהגענו למים הטריטוריאליים של ארץ ישראל הן התנגשו בנו. פריגטה אחת באה מצד ימין השנייה משמאל, הראשונה נתנה מכה לספינה שלנו שנטתה, באה הפריגטה השנייה נתנה מכה שניה ואז האוניה שלנו יצאה מכלל שימוש. חיילים התחילו לקפוץ עלינו מהסיפון שלהם עם מקלות ועם גז מדמיע. הם היו מצוידים בכובעי פלדה ומגני ביצים.

ההתנגדות שלנו לא החזיקה הרבה זמן. לא היו לנו אלא כמה קופסאות סרדינים ריקות שאספנו וכמה קרשים. לעומת הכוח המאורגן שלהם עם זרנוקי מים חמים. בקיצור הביסו אותנו אחת ושתים.³⁹ נתקבלה הוראה להפסיק את ההתנגדות. דרך אגב, כשקבלנו את המכה הראשונה חשבתי שהאוניה עומדת לטבוע והתחלתי לדאוג. אני יכול פחות או יותר לשחות אבל מה יהיה עם אמא. אמנם, בבוקר, חלקו לנו חגורות הצלה. אבל ברוך ה' הכל נרגע. אחרי זמן קצר האוניה התיישרה, קשרו אותה לאחת מהאוניות הבריטיות וגררו אותנו לנמל חיפה.

בנמל הייתה איזה תחנת בדיקה רפואית. רופא הסתכל פחות או יותר עלינו ומי שהיה צריך טיפול רפואי הועבר באמבולנס. והיה רק מקרה אחד.⁴⁰

³⁸ המספר לא זכר את שמה.

³⁹ מפקד האוניה ישראל חורב מתייחס, בדוח שלו, בזלזול למאבק של מעפילים יהודה הלוי.

⁴⁰ מדובר במשפחת שמואל ישראל שאחת מבנותיה חלתה וכל המשפחה הועברה למחנה המעצר בעתלית.

העבירו אותנו לאוניה מיוחדת בשם Ocean Vigour⁴¹ שהייתה מיועדת להעברת חיילים עוד מזמן המלחמה, אוניה ענקית. הייתה, עוד אוניה אחרת שעסקה באותו התפקיד אבל שכחתי את שמה.

לקפריסין הגענו ב-1.6.47. הכניסו אותנו למחנה. זה היה מחנה קיץ מחנה 55.⁴²

הגענו למחנה לוונה באירוע מוזר. במחנה היו אנשים שהגיעו מהשואה לפנינו. הניצולים מאירופה. כששמעו שהגיעה אוניה מצפון אפריקה הם היו המומים. הם חשבו על איזה אנשים פראיים עם זנבות. כשראו את הראשונים ממש התפלאו; בנות, ילדים ובחורים צעירים. אחר כך נודע לנו הדבר במקרה. אחד מהם, דיבר קצת צרפתית והוא סיפר לנו הסיפור הזה. תתאר לך, היו נשים שהגיעו מהשואה נכנסו עם הבחורות שלנו לשירותים. השירותים, היו כמו בצבא שורה שלמה של מחראות, והציצו להן כדי להיווכח שלנשים שלנו, אכן אין להן זנבות. כך הסיפור וכך המעשה.

⁴¹ זו אחת מאוניות הגירוש שהופעלה ע"י הבריטים.

⁴² בקפריסין היה מחנה קיץ 55 קרוב לעיר הנמל פמגוסטה על-יד קרואלוס. היו גם מחנות חורף בדיקליה.

ישבנו באוהלים וקיבלנו פרודוקטים. חיינו בתקוה לצאת לארץ. המחנה היה סגור בגדר תיל, והייתה שמירה במגדלים עם זרקורים. התארגנו בקבוצה כ-10-8 צעירים במסגרת תנועת "הבונים" במחנה. אמא, שהייתה הבחורה היחידה בקבוצה, הייתה אחראית לאקונומיה. כך הסתדרנו בנושא האוכל. היינו חופשיים במחנה, אף אחד לא דיבר אתך. עשית מה שרצית. החברה שלנו שידעו עברית לימדו עברית, אחרים למדו אנגלית ואני ביניהם ואפילו התאמנו בקרב פנים אל פנים. ע"י שליחי ההגנה שהיו במחנה. אני אשלח לך תמונות בהן תראה את הפעילות במחנה;

התורים למים, החברים בהפגנה.⁴³

⁴³ ראו תמונות מצורפות

היה שמה כלב שקראנו לו בוויין על שם שר החוץ של אנגליה.⁴⁴ זה הרגיז את החיילים האנגליים. ישבתי במחנה 21 חודש, ורק ב- 2/1949 עליתי ארצה, עם חיסול המחנות. אמא, הייתה בהריון, והיא השתחררה כבר ביוני או יולי 1948. עכשיו אני אתאר לך כיצד ניסיתי לברוח מהמחנה. במחנה הייתה מכסת שחרורים. כל חודש קבלו כ-100 איש היתרי יציאה.⁴⁵ הייתה ועדה מקומית של נציגי המחנה שבדקה מועמדים לשחרור לפי קבוצות גיל; עד גיל 17 ומגיל 45 הלאה. מ-17 עד 45 לא נתנו לצאת כדי שלא נתגייס לצבא. ובכן, כפי שאמרתי, הועדה קבעה מי יצא ומי נראה בן 17 שנה. נכנסתי הסתכלו עלי. כזכור לא היו לאף אחד מאיתנו דרכונים כדי לאמת את הגילאים. הם נלקחו בטנס באלג'יר. כנראה זייפו אותם והעבירו איתם מעפילים אחרים. בקיצור כשנכנסתי הסתכלו עלי ורמזו לי ללכת להוריד את השפם ולחזור. הורדתי את השפם. עברתי בפעם השנייה כבן 17.⁴⁶

נכללתי ברשימה המשתחררים והתכוננתי לכך. והנה שוב פעם "פוליטיקה". אישרו רק לנשים לקבל היתרים. שכנעתי את אמא לצאת ושאני אברח. הצלחתי לעבור את המחסום של קציני האויב הבריטיים, שבדקו תעודות. הגעתי למשאית ועליתי עליה עם אמא. ישבתי בפינה וכיסו אותי עם כל המטענים שהביאו. המשאית עברה ביקורת ונספרו האנשים אבל אותי לא ראו. הגעתי לנמל פמגוסטה גם פה הצלחתי איך שהוא לעבור את המחסום. והנה לפתע פתאום, בעליה לאוניה, מישהו מהמחנה שהיה אתי בא וסוחב מהיד שלי את המזודה או התיק שהחזקתי, אולי כדי שיראה שגם הוא לוקח משהו ביד. בינתיים התפתח ויכוח בינינו, והנה קופצים כמה חיילים עם רובים עוצרים אותי ומבקשים את הסרטיפיקט. היה בידי הסרטיפיקט של אמא. אני מראה

⁴⁴ ארנסט בוויין היה אחראי לספר הלבן שהגדיר את המדיניות הבריטית לגבי העליה לא"י פלסטינה

⁴⁵ תהליך זה היה לאורך כל תקופת השהייה במחנה. המספר כבר נמצא שנה במחנה והוא מתאר את נסיונו לברוח ממנו.

⁴⁶ ראו תמונה מצורפת בן דודה של המספר יעקב וענונו וצעירים אחרים שהופעתם הייתה מאד נערית שוחררו או ברחו באמצעות חברי ההגנה או הפלים שפעלו במחנה.

להם אותו מנסה "לעבוד עליהם". והם אומרים שזה כרטיס של נשים. דרך אגב על הסרטיפיקט של הנשים היה רשום באות F נקבה ושל הגברים M זכר. כמה שניסיתי לא עלה בידי. העבירו אותי תיכף למעצר. אמא הקימה צעקות, ותיכף העלו אותה על האוניה. היא בכתה, צעקה ורצתה לחזור. השליחים לא נתנו לה. הם הבטיחו לה שישחררו אותי בקרוב. היו עוד כמה כאלה שנתפסו איתי. בקיצור העבירו אותנו למעצר, וחיכינו עד שהחזירו כל אחד למחנה שלו. בינתיים האוניה הפליגה .

חזרתי, שוב, לנהל מאבק כדי לצאת אבל שום דבר לא עזר. בינתיים נולדת אתה בארץ ואני לא הייתי לא בברית ולא בפדיון הבן שלך. כשהיית בן 4 חודשים הגעתי ארצה 2/1949 מאחר ואז חוסלו כל המחנות.

זהו הסיפור.

אבא

אני מקוה שתבין את הכתב ...

100

מאה וקצת (1947) 21.4.47

נתן אלתרמן

שחרור קפריסין

לגילי הכרמל נח ספרה
 לזי ספרה וספרה...
 וג' וקצת...
 הדברים הללו...
 בו, סבת הנשים ספספת
 נקצות נרפנים כאנזא
 אז נחכני חת איזו טחפת...
 ונחכני אוקה נכבוד.
 ...זה טאי אאליו בספסת
 יתונים נגרוי על נחכני
 נחכני נחכני ונחכני
 על נחכני על נחכני...
 מה נחכני נחכני על הכלא
 לכו נחכני נחכני...
 מה נחכני נחכני - נחכני
 נחכני נחכני נחכני...
 מה אים נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...

הם קצו קבל אהל בלום
 הם שרבו קצוים נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...
 נחכני נחכני נחכני...

שחרור קפריסין
 נתן אלתרמן